

Odnos intelektualnih sposobnosti, samopoštovanja i strategija suočavanja u djetinjstvu

UDK: 159.913-053.5
Izvorni znanstveni članak
Primljeno: 21. 02. 2019.

prof. dr. sc. Neala Ambrosi-Randić
Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Zagrebačka 30, 52100 Pula
nambrosi@unipu.hr

Jeanette Glivarec
OŠ Veruda, Stoja i Centar
Banovčeva 27, 52100 Pula
jeanette.glivarec@gmail.com

Sažetak

Osnovni je cilj ovoga istraživanja bio provjeriti jesu li intelektualne sposobnosti i samopoštovanje povezani s uporabom specifičnih strategija suočavanja kod djece. Na uzorku od 315 učenika i učenica petih razreda osnovnih škola primijenjena je Skala suočavanja sa stresom za djecu i adolescente (SUO), test intelektualnih sposobnosti KI-4, te Coopersmithova skala samopoštovanja. Korelacijske analize pokazale su da se uz više intelektualne sposobnosti javlja značajno manja uporaba strategija traženja pomoći od prijatelja i roditelja, dok je niže samopoštovanje značajno povezano s većom uporabom strategija izbjegavanja i emocionalne reaktivnosti. Uz to, intelektualne sposobnosti, samopoštovanje i spol pokazale su se značajnim prediktorima uporabe nekih strategija suočavanja. Rezultati upućuju na važnost uključivanja različitih dimenzija funkcioniranja pri istraživanju i planiranju intervencija u cilju smanjivanja stresa u školskoj dobi.

Ključne riječi: intelektualne sposobnosti, suočavanje, samopoštovanje

Uvod

Djetinjstvo i adolescencija životna su razdoblja intenzivnih razvojnih promjena, a zbog njihove učestalosti Olbrich (1990) smatra da se adolescencija može smatrati razdobljem suočavanja i prilagođavanja promjenama. Uspješna prilagodba različitim životnim promjenama zahtijeva primjenu određenih strategija suočavanja (Taylor i Stanton, 2007), odnosno različitih oblika ponašanja kojima će pojedinac pokušati smanjiti učinak stresnih događaja. Suočavanje je multidimenzionalni psihološki konstrukt koji uključuje različite oblike reagiranja na stres i smatra se relativno trajnom, no ipak promjenjivom osobinom (Skinner i Zimmer-Gembeck, 2007). Jedan od najcitiranijih i najčešće korištenih modela o stresu i suočavanju predložili su Lazarus i Folkman (1984). U modelu se razlikuju dva osnovna načina suočavanja sa stresom: problemu usmjereno suočavanje koje se odnosi na aktivne strategije (primjerice rješavanje problema, analiza događaja i sl.) i emocijama usmjereno suočavanje koje uključuje pasivne strategije kojima se smanjuje stresni doživljaj ili mijenja interpretacije događaja (distrakcija, maštanje, socijalno povlačenje i sl.). Neki istraživači smatraju da uz ova dva postoji i treći način suočavanja koji se naziva izbjegavanje (Amirkhan, 1990, Endler i Parker, 1990), a sastoji se u odvratanju pažnje od izvora stresa ili nereagiranju na stresore (Kohlmann, Weidner i Messina, 1996). Tijekom vremena razvili su se još neki dvofaktorski modeli suočavanja, pa primjerice Spirito, Francis, Overholser i Frank (1996) razlikuju bihevioralne (socijalna podrška, traženje informacija i sl.) i kognitivne (kognitivno restrukturiranje) strategije suočavanja; dok se u trofaktorskom modelu koji su predložili Wertlieb, Weigel i Feldstein (1987) razlikuje suočavanje s obzirom na fokus djelovanja, pa su identificirana ponašanja usmjerena na samu osobu, na druge ili na okolinu. U nedostatku teorijskih modela suočavanja u djetinjstvu i adolescenciji istraživači su se dugo koristili onima koji postoje za odrasle, no njihova se primjena pokazala neprimjerenom s obzirom da se čak 40 % oblika suočavanja koju navede i opisuju djeca ne mogu uklopiti u postojeće kategorije koje vrijede za odrasle (Band i Weisz, 1988). Uz to, djeca ovise o svojoj okolini mnogo više negoli odraslih, njihova se ponašanja bitno razlikuju od ponašanja odraslih, a sama mogućnost suočavanja ovisi i o osobinama kognitivnog razvoja pojedinca. Sve su to važni razlozi zbog kojih suočavanje kod djece i adolescenata nije moguće proučavati kao kod odraslih (Lacković-Grgin, 2000), stoga danas većina autora u svojim istraživanjima koristi skale koje su konstruirane na strategijama koje spontano opisuju djeca (Vulić Prtorić, 2002), no problem konceptualizacije suočavanja u djetinjstvu i dalje ostaje otvoren. Novi se teorijski modeli usmjeravaju k predlaganju više širokih dimenzija i specifičnih kategorija ili podtipova suočavanja

jer postojeći, pretežito dihotomni modeli, nisu dovoljni za obuhvaćanje svih različitih i složenih načina na koje se djeca i adolescenti suočavaju sa stresom.

Strategije suočavanja važne su za razumijevanje određenih poremećaja i često se proučavaju u kontekstu kliničke procjene i savjetovanja, pa je tako ispitivan njihov odnos s varijablama spola, dobi, školskoga uspjeha, darovitosti, samoeфикаsnosti, osobina ličnosti, depresivnosti, ovisnosti, a u novije vrijeme i sa psihosomatskim smetnjama i zdravstvenim tegobama. Vulić Prtorić (2002) navodi kako su za suočavanje važni neki aspekti ličnosti djeteta kao što su primjerice temperament, vještine rješavanja problema, sposobnost generiranja alternativnih solucija, interpersonalne vještine, samopoštovanje i sl., ali i neki aspekti socijalne sredine u kojoj živi (podrška odraslih, dostupnost informacija, podrška šire socijalne mreže). Među osam područja dječjeg funkcioniranja koje Peterson (1989) navodi kao važne izvore kapaciteta za suočavanje sa stresom, uz već navedene osobine ličnosti, nalazimo još senzitivnost i socijalnu percepciju, moralnost, perceptivno-motoričke vještine, motivaciju, humor, pažnju te kognitivno-lingvističke sposobnosti. Iako su strategije suočavanja važan čimbenik razvoja psiholoških i somatskih problema, one su isto tako i preduvjet pozitivnoga rasta i razvoja. Stoga smo u ovom istraživanju željeli ispitali njihov odnos s dva takva indikatora rasta i razvoja i to intelektualnim sposobnostima i samopoštovanjem.

Odnos inteligencije, psihološke otpornosti i suočavanja

Istraživanja upućuju na postojanje negativne korelacije između inteligencije i simptoma stresa (Hisli Šahin, Güler i Basim, 2009). Pojedinci s niskim kognitivnim sposobnostima i visokim neuroticizmom podložniji su stresu. Među kognitivnim sposobnostima verbalne su u korelaciji s doživljenim stresom, dok su numeričke u značajnoj korelaciji sa suočavanjem (Plante i Sykora, 1994.). Istraživanje provedeno na američkim veteranima u Vijetnamu upozorilo je na to da su relativno visoke kognitivne sposobnosti zaštitni faktor pri doživljavanju PTSP-a (McNally i Shin, 1995), a slično je opaženo i kod veterana u Bosni (Sarač, Dilberović i Kučukalić, 2007). No, potrebno je napomenuti da su navedeni odnosi stresa i inteligencije uglavnom dobiveni u istraživanjima provedenima na pojedincima s poslijetraumatskim stresnim poremećajem. Iako su rezultati pokazali da postoji povezanost između niskih kognitivnih sposobnosti i visoke razine simptoma stresa kod osoba koje su doživjele PTSP, kao i smanjenje volumena hipokampusa, uzročna veza među njima nije sasvim jasna. Naime, nije još poznato dovodi li niska inteligencija do kroničnog stresa ili kronični stres dovodi do deficita u području hipokampusa što posljedično dovodi do snižene inteligencije. U svakom slučaju, u tim je istraživanjima proučavan

doživljeni stres, no ne i strategije suočavanja iako bi se implicitno moglo zaključiti da je doživljeni stres moderiran upotrebom određenih strategija.

Garmezy (1991) opisuje otpornost kao uspješno korištenje osobnih i okolinskih resursa u stresnim situacijama, a čini se da razina inteligencije ima važnu ulogu u toj sposobnosti pojedinca, no točan način na koji ona djeluje još nije utvrđen. Luthar (1991) smatra da visoka inteligencija može biti rizični faktor, no mnogi je drugi autori smatraju zaštitnim faktorom (Condly, 2006, Doll i Lyon, 1998, Tiet i sur., 1998, Werner, 2000). U istraživanju provedenom na uzorku djece i adolescenata u dobi od 9 do 17 godina Tiet i sur. (1998.) nalaze da inteligencija djeluje kao zaštitni faktor, te da predstavlja značajan prediktor psihološke prilagodbe kod visoko rizičnih adolescenata, ali ne i onih niskorizičnih. Na temelju takvih nalaza autori zaključuju da se visokorizični adolescenti s višom inteligencijom bolje suočavaju s različitim nepovoljnim životnim događajima u odnosu na svoje vršnjake s nižom inteligencijom. Werner (2000) smatra da nisu sva otporna djeca nadarena ili talentirana, te da već i prosječna inteligencija može djelovati kao zaštitni faktor u stresnim situacijama. Iako nema dovoljno podataka koji bi upućivali na to da visoka inteligencija sama po sebi promovira efikasnije suočavanje, longitudinalna istraživanja otporne djece i mladih upućuju na to da su inteligencija (osobito komunikacija i sposobnosti rješavanja problema) i školske kompetencije (kao vještina čitanja) pozitivno povezane sa suočavanjem. Korelacije između inteligencije i mjera prilagodbe pokazuju tendenciju porasta u funkciji dobi od mlađeg i srednjeg djetinjstva pa do adolescencije (Block i Kremen, 1996). To je razlog zbog kojeg su oni koji su bolji u točnijoj procjeni stresnih događaja isto tako bolji i u pronalaženju efikasnih strategija suočavanja s nevoljama, bilo kroz osobna nastojanja ili putem aktivnog traženja pomoći od drugih ljudi. Takvi su nalazi opetovano ponovljeni na uzorcima djece različitog socioekonomskog statusa i kulturnog okruženja koja su odrastala u raznim visokorizičnim uvjetima kao što su siromaštvo, mentalni poremećaji roditelja i zloraba droga, nesloga u obitelji te zlostavljanje djece (Egeland, Carlson i Sroufe, 1993, Herrenkohl, Herrenkohl i Egolf, 1994, Radke-Yarrow i Brown, 1993, Seifer, Sameroff, Baldwin i Baldwin, 1992). Minehan, Newcomb i Galaif (2000) nalaze značajnu korelaciju između kognitivnih sposobnosti, strategija suočavanja, životnih ciljeva i uporabe droga u uzorku adolescenata u dobi od 12 do 17 godina, pri čemu je veza između kristalizirane inteligencije i uporabe alkohola bila posredovana životnim ciljevima, a više su kognitivne sposobnosti bile prediktor manje učestalosti pušenja i uporabe droga.

Uz sve navedeno, čini se da inteligencija može biti povezana i s kvalitativnim razlikama u odabranim strategijama suočavanja. Tako primjerice Frydenberg (1997.) nalazi da nadareni adolescenti češće koriste strategije rješavanja problema i ulaganja

napora u odnosu na svoje vršnjake u općoj populaciji, a manje koriste sanjarenje, smanjivanje napetosti ili ne suočavanje. Rutter (2000) zaključuje da je kognitivno funkcioniranje važan faktor otpornosti, no točan mehanizam na kojem počiva i dalje ostaje nepoznat.

Spolne razlike u suočavanju

Prema postojećim istraživanjima spol (Lazzeri i sur., 2013; Al-Bahrani, Aldhafri, Alkharusi, Kazem i Alzubiadi, 2013) i dob (Seiffge-Krenke i sur., 2010) javljaju se kao stabilni faktori povezani s korištenjem različitih strategija suočavanja koje mogu utjecati na psihološku dobrobit. Brojni su se radovi bavili istraživanjem spolnih i dobnih razlika u korištenju strategija suočavanja, no rezultati nisu jasni kada su u pitanju adolescenti i mladi odrasli. Pregled podataka istraživanja o strategijama suočavanja koje koriste adolescenti i mlade odrasle osobe pokazuje da su najčešće korištene strategije rješavanje problema, traženje podrške unutar ili izvan obitelji, razmišljanje o pozitivnim aspektima situacija i traženje utjehe u religiji (Seiffge-Krenke, 2011). Neka su istraživanja pokazala da su djevojčice sklonije tražiti podršku obitelji i prijatelja u rješavanju problema, dok dječaci češće koriste akcijske strategije, poput uključivanja u tjelesnu ili neke druge rekreacijske aktivnosti (Frydenberg i Lewis, 1991). Djevojke češće od mladića koriste strategije poput raspravljanja o problemima s roditeljima; traže pomoć od prijatelja ili drugih osoba, razmišljaju o problemu i mogućem rješenju prihvaćajući činjenicu da će problema uvijek biti, te se povlače iz situacija za koje percipiraju da su nepromjenjive (Cicognani, 2011). Djevojke češće od mladića koriste i nefunkcionalne strategije (Hampel i Petermann, 2005, Al-Bahrani i sur., 2013). Važno je pri tome napomenuti da iako neki razlikuju funkcionalne od nefunkcionalnih strategija (Clarke, 2006), drugi smatraju da pojedine strategije suočavanja nisu same po sebi dobre ili loše (Lazarus i Folkman, 1984) jer strategija koja je uspješna u jednoj situaciji ne mora to biti i u nekoj drugoj, a njihova efikasnost ovisi o percepciji stresne situacije i vrednovanju vlastitog suočavanja.

Odnos suočavanja i samopoštovanja

Opće samopoštovanje se kao varijabla u istraživanjima o stresu tretira na različite načine, te se javlja kao odbojnik, moderator, medijator i kao direktan prediktor stresnih posljedica, ali i kao izlazna, odnosno zavisna varijabla (Lacković-Grgin, 2000). U jednom istraživanju u kojem je samopoštovanje tretirano kao odbojnik, rezultati su pokazali da adolescenti višeg samopoštovanja doživljavaju manje stresova (Timko, Moos i Michelson, 1993), a sami autori pretpostavljaju da do toga dolazi jer samopoštovanje podržava osjećaj vlastite efikasnosti. Naime, pojedinci koji za sebe vjeruju da su efikasni ujedno su i skloni aktivno se suočavati sa zahtjevnim

situacijama, za razliku od onih koji sebe smatraju neefikasnim pa takve situacije izbjegavaju.

Istraživanje u kojem se samopoštovanje tretiralo kao moderirajuća varijabla pokazalo je da su nakon priopćavanja rezultata na kognitivnim testovima osobe s niskim samopoštovanjem više griješile u nastavku rada na zadacima od osoba s visokim samopoštovanjem (Hubbs-Tait i Blodgett, 1989). Takvi bi rezultati mogli značiti da osobe s nižim samopoštovanjem imaju slabiju sposobnost suočavanja. Samopoštovanje se u istraživanjima konzistentno pokazalo i kao dobar prediktor reakcije na negativne događaje (Stake, Huff i Zand, 1995), a osobe niskog samopoštovanja u većoj mjeri generaliziraju negativne događaje u odnosu na one visokog samopoštovanja. Prema nekim je istraživanjima samopoštovanje u negativnoj korelaciji sa strategijama suočavanja usmjerenima na emocije (Bain, McGroarty i Runcie, 2015), a utvrđeno je i da adolescenti s nižim samopoštovanjem češće koriste strategije izbjegavanja u odnosu na one s višim samopoštovanjem (Chapman i Mullis, 1999). Osim što su učenici koji su koristili pozitivne, akcijski usmjerene strategije suočavanja imali veće samopoštovanje (Mantzicopoulos, 1990), oni s višim samopoštovanjem manje su pokazivali emocionalne reakcije i češće tražili pomoć i primjenjivali strategije rješavanja problema (Brodzinsky i sur., 1992).

U strukturi škole veći je broj elemenata koji predstavljaju potencijalne izvore stresa za djecu i adolescente (Agrawal, Garg i Urajnik, 2010, Escobar i sur., 2013), a poticanje kompetitivnosti, vrednovanje školskoga postignuća, te prijelaz iz nižih u više razine obrazovanja samo su neki od njih, no svi oni zahtijevaju prilagodbu. Preko suočavanja sa stresnim situacijama u školi učenici usvajaju neke specifične obrasce ponašanja koji mogu biti povezani s njihovim kasnijim reagiranjem na stresne događaje tijekom života (Lončarić, 2006), što upućuje na važnost razumijevanja načina na koje se školska djeca suočavaju sa stresom. Zbog nekih kontradiktornih nalaza dosadašnjih istraživanja i općenito nedostatnog broja istraživanja o odnosu inteligencije i suočavanja u djetinjstvu, osnovni je cilj ovoga rada bio provjeriti odnos intelektualnih sposobnosti, samopoštovanja i strategija suočavanja kod učenika u osnovnoj školi pri prijelazu s razredne na predmetnu nastavu. Pri tome su postavljena tri istraživačka problema. **Prvi je problem** bio ispitati postoje li spolne razlike u korištenju strategija suočavanja sa stresom. U skladu s nalazima prethodnih istraživanja prema kojima su dječaci skloniji upotrebi nekih strategija pretpostavljali smo da će učenici češće od učenica primjenjivati emocionalnu reaktivnost i distrakciju (H1).

Drugi je problem bio ispitati odnos inteligencije i samopoštovanja sa strategijama suočavanja, pri čemu smo očekivali da će više kognitivne sposobnosti biti povezane s uporabom funkcionalnih strategija usmjerenih na problem kao što su rješava-

nje problema (H2), te da će niže samopoštovanje biti povezano s češćom uporabom strategija usmjerenih na emocije kao što su izbjegavanje, emocionalna reaktivnost, kognitivno restrukturiranje i distrakcija (H3). **Treći je problem** bio ispitati doprinos spola, inteligencije i samopoštovanja objašnjenju individualnih razlika u korištenju pojedinih strategija suočavanja sa stresom.

Metodologija

Sudionici

U ovom je istraživanju ukupno sudjelovalo 315 učenika i učenica petih razreda dviju osnovnih škola, 159 ženskog i 156 muškog spola, a njihova prosječna dob bila je 11.21 godina (SD = 0,44).

Instrumenti

Test intelektualnih sposobnosti KI-4 (Hadžiselimović i Vukmirović, 1994) namijenjen je ispitivanju intelektualnih sposobnosti učenika na početku predmetne nastave u osnovnoj školi. Čine ga četiri podtesta Prekinuti nizovi, Nepotpune imenice, Brzo računanje i Nepripadajući pojmovi. Podtest *Prekinuti nizovi* sastoji se od 20 zadataka koji su zasićeni faktorom logičkog mišljenja i koncentracije-računanja. Podtest *Nepotpune imenice* čini 40 čestica, a svojevrсни je test rječnika i dominantno pripada faktoru kristalizirane inteligencije. Treći podtest *Brzo računanje* zahtijeva brzu uporabu četiri osnovne računske operacije uz istodobnu koncentraciju. Sastoji se od 40 zadataka i zasićen je faktorom koncentracije-računanja te kristaliziranom inteligencijom. Četvrti podtest *Nepripadajući pojmovi* test je verbalno logičkog mišljenja, a njegovih 20 zadataka zasićeno je faktorom logičkog mišljenja i manjim dijelom kristaliziranom inteligencijom. Dvije paralelne A i B verzije ovog testa brzine pokazuju visoke koeficijente unutarnje konzistencije tipa *Cronbach alpha* (od 0,91 do 0,93; Hadžiselimović, Vukmirović i Ambrosi-Randić, 2004).

Skala suočavanja sa stresom za djecu i adolescente SUO (Vulić Prtorić, 2002) sastoji se od 58 čestica podijeljenih u sedam subskala koje opisuju sedam dimenzija suočavanja: rješavanje problema, kognitivno restrukturiranje, emocionalnu reaktivnost, distrakciju, izbjegavanje, traženje socijalne podrške od prijatelja i traženje socijalne podrške od obitelji. Sudionici odgovaraju tako da na skali od 4 stupnja označavaju frekvenciju korištenja svake pojedine strategije (odgovaraju na pitanje *Koliko često ovo radiš?*) kada se nađu u stresnim i uznemirujućim situacijama. Zatim za istu strategiju skalom od četiri stupnja procjenjuju njenu učinkovitost ili efikasnost odgovaranjem na pitanje *Koliko ti to pomogne?* da se osjećaš bolje ili da riješiš problem. Autorica navodi zadovoljavajuće psihometrijske osobine skale

i jednofaktorsku strukturu svake pojedine dimenzije, uz koeficijente pouzdanosti tipa unutarnje konzistencije od 0,67 do 0,83. Za potrebe ovoga istraživanja korišteni su samo podatci dobiveni na mjerama korištenja strategija suočavanja. Pouzdanosti skala kretale su se u rasponu od 0,65 (za skalu *Podrška obitelji*) do 0,84 (za skalu *Rješavanje problema*) i prikazane su u Tablici 1.

Coopersmithova skala samopoštovanja (Coopersmith, 1959, prema Burns, 1979) često je korištena mjera za istraživanje samopoštovanja djece i adolescenata. U ovom je istraživanju korištena adaptirana i skraćena verzija skale koju čini 25 čestica (Bezinović i Lacković-Grgin, 1990). Uz svaku ponuđenu tvrdnju potrebno je odabrati jedan od dva moguća izbora (točno – netočno), a tipična čestica glasi „*Volio/voljela bih da sam mlađi/a*“. Pouzdanost skale tipa *Cronbach alpha* iznosi 0,78.

Postupak

Istraživanje je provedeno tijekom dviju školskih godina (2016./2017. i 2017./2018.) u razredima za vrijeme školskog sata, a kao sudionici su odabrani učenici petih razreda osnovne škole s obzirom da se prijelaz s razredne na predmetnu nastavu obično označava kao jedna od većih i stresnijih promjena tijekom školovanja. S učenicima je prvo primijenjen test intelektualnih sposobnosti KI-4 čija primjena traje oko 40 minuta, a zatim su u zasebnom terminu primijenjeni SUO i Coopersmithova skala samopoštovanja. Prilikom primjene SUO skala korištena je uputa usmjerena na stil suočavanja, te je učenicima postavljeno pitanje o tome kako se općenito ponašaju u situacijama kada im je teško, kada su zabrinuti ili uplašeni.

Rezultati

Pri obradi podataka koristili smo različite statističke postupke ovisno o postavljenim problemima. U Tablici 1. prikazani su osnovni deskriptivni parametri mjernih varijabli na ukupnom uzorku učenika, te zasebno po spolu.

Odnos spola i strategija suočavanja sa stresom

U prvom smo koraku analize provjerili postoje li spolne razlike u korištenim mjerama. Kako bismo odgovorili na prvu hipotezu, koristili smo t-test koji je pokazao postojanje značajnih spolnih razlika u učestalosti korištenja četiri od sedam strategija suočavanja sa stresom (Tablica 1.). Prema dobivenim rezultatima djevojčice značajno češće od dječaka koriste strategije kognitivnog restrukturiranja, te podršku obitelji i prijatelja, dok dječaci češće od djevojčica pribjegavaju emocionalnoj reaktivnosti. Iako su ove razlike statistički značajne, Cohenov je *d* pokazao da je veličina učinka spola mala s obzirom da se njegova vrijednost kretala od 0,23 za podršku obi-

Tablica 1. Osnovni deskriptivni pokazatelji korištenih mjera na uzorku učenica i učenika petih razreda

Testovi i skale	Broj čestica	Raspon rezultata	Ukupno		Djevojčice		Dječaci		$t_{(31,4)}$	Cohenov d	Pouzdanost
			M	Sd	M	Sd	M	Sd			
Rješavanje problema (RP)	9	0 – 27	13,44 6,35		13,57 5,96		13,29 6,78		,39	0,04	0,84
Izbjegavanje (I)	11	0 – 30	13,15 6,55		13,59 6,85		12,70 6,34		1,19	0,14	0,80
Emocionalna reaktivnost (ER)	8	0 – 23	4,06 4,27		3,67 3,59		4,79 4,68		2,36*	0,26	0,79
Podrška – prijatelji (PP)	6	0 – 17	7,17 3,89		7,87 4,12		6,49 3,58		3,15**	0,35	0,70
Podrška – obitelj (PO)	6	0 – 17	7,63 3,65		7,83 3,51		6,99 3,86		1,99*	0,23	0,65
Kognitivno restrukturiranje (KR)	8	0 – 22	9,44 5,31		10,22 5,46		8,93 5,19		2,13*	0,24	0,80
Distrakcija (D)	10	0 – 28	13,70 5,85		13,66 5,66		13,75 5,67		,13	0,02	0,67
Intelektualne sposobnosti (KI-4)	120	11 – 68,5	43,63 10,35		43,77 9,16		43,49 11,48		,23	0,03	0,92
Samopoštovanje (S)	25	1 – 25	18,65 4,98		18,40 5,00		18,91 4,96		,85	0,10	0,78

*p < ,05; ** p < ,01

telji do 0,35 za podršku prijatelja. Spolnih razlika u intelektualnim sposobnostima i samopoštovanju nema.

Odnos inteligencije, samopoštovanja i strategija suočavanja

Kako bismo odgovorili na osnovni cilj istraživanja, odnosno ispitali odnos između strategija suočavanja, intelektualnih sposobnosti i samopoštovanja, provedena je korelacijska analiza čiji su rezultati prikazani u Tablici 2. Rezultati pokazuju postojanje značajnih negativnih korelacija između samopoštovanja i dviju strategija suočavanja: izbjegavanja i emocionalne reaktivnosti te značajnih negativnih korelacija između intelektualnih sposobnosti i strategija traženja socijalne podrške od prijatelja i obitelji. Većina strategija suočavanja u međusobnim su značajnim pozitivnim korelacijama uz izuzetak strategije emocionalne reaktivnosti koja pokazuje značajnu pozitivnu povezanost samo s distrakcijom, ali ne i ostalim strategijama. Uz to, samopoštovanje i intelektualne sposobnosti u značajnoj su pozitivnoj korelaciji.

U posljednjem koraku analize, kako bismo odgovorili na treći problem koji se odnosio na doprinos spola, inteligencije i samopoštovanja strategijama suočavanja, provedeno je sedam regresijskih analiza sa svakom pojedinom strategijom suočavanja kao kriterijem, te spolom, inteligencijom i samopoštovanjem kao prediktorima. Odabrani prediktori pokazali su se značajnima za četiri od sedam strategija, a u Tablici 3. prikazani su samo podaci značajnih regresijskih analiza.

Tri odabrane prediktorske varijable objašnjavaju 13 % varijance strategije emocionalne reaktivnosti i 8 % varijance strategije izbjegavanja, pri čemu je samopoštovanje značajan negativan prediktor izbjegavanja, a uz spol, samopoštovanje je i značajan negativan prediktor za korištenje strategije emocionalne reaktivnosti. Odabrane prediktorske varijable objašnjavaju mnogo manji postotak varijance dviju strategija traženja socijalne podrške: 4 % za prijatelje i 3 % za obitelj pri čemu je inteligencija značajan negativan prediktor za obje vrste podrške, dok se za strategiju traženja podrške prijatelja značajnim prediktorom uz inteligenciju pokazao i spol. Dobiveni rezultati sugeriraju da dječaci te učenici¹ nižeg samopoštovanja češće koriste strategiju emocionalne reaktivnosti, dok djevojčice i učenici nižih intelektualnih sposobnosti češće koriste podršku prijatelja. Neovisno o spolu, učenici niže inteligencije u stresnim su i problemskim situacijama skloniji tražiti pomoć od članova svoje obitelji.

---

¹ Pojam je korišten neovisno o rodu te se odnosi i na učenike i na učenice.

Tablica 2. Koeficijenti korelacija između strategija suočavanja, intelektualnih sposobnosti i samopoštovanja na ukupnom uzorku učenika petih razreda

	I	ER	PP	PO	KR	D	KI-4	S
Rješavanje problema (RP)	,40**	-,02	,38**	,48**	,68**	,45**	,03	,05
Izbjegavanje (I)	-	,31**	,38**	,26**	,48**	,38**	-,04	-,26**
Emocionalna reaktivnost (ER)		-	,10	,07	,03	,17**	-,08	-,26**
Podrška – prijatelji (PP)			-	,44**	,52**	,48**	-,13*	-,01
Podrška – obitelj (PO)				-	,53**	,28**	-,13*	,01
Kognitivno restrukturiranje (KR)					-	,49**	-,02	-,05
Distrakcija (D)						-	-,09	,04
Intelektualne sposobnosti (KI-4)							-	,26**
Samopoštovanje (S)								-

** p < ,01; * p < ,05

Tablica 3. Rezultati regresijskih analiza sa strategijama suočavanja kao kriterijima, te spolom, inteligencijom i samopoštovanjem kao prediktorima

	Emocionalna reaktivnost β	Podrška – prijatelji β	Podrška – obitelj β	Izbjegavanje β
Spol	,17**	-,16*	-,09	,02
Inteligencija	,09	-,13*	-,16*	,06
Samopoštovanje	-,29**	,04	,07	-,28**
Regresijski model	R = ,36; R ² = ,13 F _(3,277) = 13,46; p < ,001	R = ,20; R ² = ,04 F _(3,277) = 3,88; p < ,01	R = ,18; R ² = ,03 F _(3,277) = 3,08; p < ,01	R = ,27; R ² = ,08 F _(3,277) = 7,39; p < ,001

** p < ,01; * p < ,05

Rasprava

Razvojne promjene osobito su brojne u razdoblju djetinjstva i adolescencije, a suočavanje s tim promjenama ovisi o čitavom nizu osobina samog pojedinca kao i o djelovanju okolinskih čimbenika. Iako se među osobinama pojedinca obično navodi i inteligencija, njena se veza sa suočavanjem ubraja u manje proučavana područja, osobito u razdoblju djetinjstva. Zbog toga smo ovim radom istražili odnos strategija suočavanja s dvije mjere pozitivnog rasta i razvoja: intelektualnim sposobnostima i samopoštovanjem učenika. Uz to, zanimale su nas i moguće spolne razlike u uporabi pojedinih strategija.

U ovom su istraživanju utvrđene značajne spolne razlike pri upotrebi strategija suočavanja. Djevojčice su češće koristile *kognitivno restrukturiranje te podršku obitelji i prijatelja*, dok su dječaci češće od djevojčica koristili *emocionalnu reaktivnost*. Zanimljivo je da je u istraživanju provedenom na uzorku adolescenata s pomoću iste skale Mavar (2009) utvrdio postojanje spolnih razlika na šest od sedam dimenzija, odnosno strategija, pri čemu su djevojke češće koristile strategije rješavanja problema, izbjegavanja, emocionalne reaktivnosti, podrške prijatelja i obitelji, kognitivnog restrukturiranja i izbjegavanja u odnosu na mladiće. Neka prethodna istraživanja (de Boo i Wicherts, 2009; Piko, 2001) navode da djevojčice češće od dječaka koriste podršku za svoje emocije, a ista je razlika utvrđena i kod odraslih osoba (Hampel i Petermann, 2005; Tamres, Janicki i Helgeson, 2002). Stark, Spirito, Williams i Guevremont (1989) izvješćuju da muški adolescenti pri suočavanju više koriste strategije razmišljanja dok djevojke više koriste strategije socijalne podrške. I dok neki autori izvještavaju o postojanju razlika, prema drugima spolnih i dobnih razlika u uporabi strategija nema (Mullis i Chapman, 2000). Suprotno nalazima de Booa i Wicherts (2009) prema kojima djevojčice češće koriste distrakciju od dječaka, u našem uzorku to nije bio slučaj. Spolne se razlike u korištenju strategija obično objašnjavaju procesom socijalizacije, a naši podaci ukazuju na to da one postoje već u djetinjstvu. Čini se da tijekom razvoja odnosno u adolescenciji te razlike postaju još izraženije, pa Tremolada, Bonichini i Taverna (2016) zaključuju da u istraživanjima spolnih razlika i dalje ostaje nejasno o čemu ovisi uporaba pojedinih strategija kod adolescentica i koji faktori pridonose njihovoj uporabi.

Neki istraživači smatraju da spol adolescenata i samopoštovanje mogu utjecati na njihov stil suočavanja. Moos (1990) nalazi da adolescenti s nižim samopoštovanjem koriste strategije suočavanja koje se temelje na emocijama (kao primjerice ventilacija emocije), dok se adolescenti s visokim samopoštovanjem koriste strategijama rješavanja problema. U prilog takvim nalazima djelomice govore i rezultati našeg istraživanja koji su pokazali da se uz niže samopoštovanje javlja češća uporaba *emo-*

cionalne reaktivnosti koja uključuje otvoreno izražavanje emocija bilo to verbalno ili kroz neku aktivnost kojom se smanjuje tjelesna napetost. Druga strategija koja je u našem uzorku bila povezana s nižim samopoštovanjem bilo je *izbjegavanje*. Riječ je o strategiji koja može predstavljati predah za pronalaženje nekog boljeg načina suočavanja ili pripremu za neku drugu aktivnosti, a uključuje maštanje, sanjarenje, pretvaranje da je situacija bolja, namjerno zaboravljanje i slične postupke. Mlađa djeca često koriste ovu strategiju kada se suočavaju sa stresnim situacijama koje ne mogu kontrolirati (Altschuler i Ruble, 1989).

Jedan od zanimljivih nalaza ovoga istraživanja odnosi se na uočenu znatno nižu uporabu strategije *Rješavanja problema*, a veću uporabu strategije *Izbjegavanja* u odnosu na one utvrđene u prethodnim istraživanjima (Vulić Prtorić, 2000, Mavar, 2009). Bitna razlika našeg i uzoraka korištenih u prethodnim istraživanjima nalazi se u dobnoj strukturi sudionika: u našem su uzorku to bili učenici petih razreda, u uzorku Vulić Prtorić (2000) učenici od 5. osnovne do 4. razreda srednje škole, a u trećem slučaju (Mavar, 2009) samo učenici srednjih škola. Opravdano je pretpostaviti da se repertoar strategija mijenja tijekom vremena, o čemu govore i neka prethodna istraživanja (Hampel i Petermann, 2005, Al-Bahrani i sur., 2013). Stoga bismo dobivene nalaze mogli objasniti činjenicom da u funkciji dobi rastu kognitivne sposobnosti (a rješavanje problema uključuje sve oblike planiranja, ponašanja ili razmišljanja o tome kako bi se problem mogao riješiti), pa se stariji adolescenti njima i više služe, dok se mlađi, u nedostatku takvih sposobnosti u stresnim situacijama koriste izbjegavanjem. Takav zaključak podržavaju i nalazi nekih prethodnih istraživanja (Cicognani, 2011) prema kojima u adolescenciji raste sposobnost razmišljanja i traženja rješenja, pa se strategija rješavanja problema koristi posebno nakon petnaeste godine. O važnosti strategija rješavanja problema govore nam i ona istraživanja koja pokazuju da je njihova upotreba povezana s većim zadovoljstvom sa školom (Bordwine i Huebner, 2010), boljim akademskim postignućem i općenito većim zadovoljstvom (MacCann, Lipnevich, Burrus i Roberts, 2012) te boljim odnosima s drugima (Suldo, Shaunessy i Hardesty, 2008).

U ovom se istraživanju uz više intelektualne sposobnosti javljala manja uporaba strategija *traženja socijalne podrške* od roditelja i prijatelja, što govori u prilog Mossova nalaza (1990.). Strategija traženja socijalne podrške u podjednako mjeri predstavlja suočavanje usmjereno i na emocije i na problem: naime njenom se primjenom može tražiti podrška, utjeha i razumijevanje, isto kao i savjet ili izravno sudjelovanje u rješavanju problema (Mavar, 2009). U kontekstu naših rezultata mogli bismo reći da se djeca više inteligencije osjećaju dovoljno kompetentna prilikom suočavanja sa stresorima, te im je stoga u manjoj mjeri potrebna socijalna podrška okoline. Socijalna podrška bi se mogla smatrati promjenjivim faktorom koji može značajno utjecati

na psihološku dobrobit kod adolescenata i mladih odraslih osoba (Cicognani, 2011, Noor i Alwi, 2013).

Inteligencija se u našem istraživanju pokazala značajnim prediktorom korištenja nekih strategija suočavanja i to traženja socijalne podrške roditelja i prijatelja. Takvi nalazi djelomice podržavaju nalaze Tieta i sur. (1998) prema kojima je inteligencija značajan prediktor psihološke prilagodbe pojedinca. I dok Frydenberg (1997) nalazi da nadareni manje koriste sanjarenje, smanjivanje napetosti ili nesuočavanje, naši su sudionici viših kognitivnih sposobnosti manje koristili tuđu pomoć i podršku.

Iako je nesumnjivo da su neke osobine kao spol, inteligencija i samopoštovanje pojedinca povezane s načinom na koji se on suočava sa stresnim situacijama, relativno niski postotak zajedničke varijance koju te tri varijable uspijevaju objasniti upućuje na to da je suočavanje pod utjecajem čitavog niza drugih skupina faktora koji uključuju različite aspekte ličnosti i socijalne sredine u kojoj živi.

Među ograničenja ovoga istraživanja potrebno je u prvom redu navesti samoprocjenu koja je važan način mjerenja onih ponašanja koja nije moguće opažati. Prethodna istraživanja provedena na odraslima pokazuju da je retrospektivno mjerenje suočavanja pristrano i ovisno o stupnju u kojem je problem riješen u trenutku ispunjavanja upitnika, te pod utjecajem dosjećanja čak i onda kada se suočavanje procjenjuje svega nekoliko dana nakon izloženosti stresorima (Ptacek, Smith, Espe i Rafferty, 1994; Stone, Kennedy-Moore i Neale, 1995). Uz to, opravdano je očekivati da je taj problem kod djece izraženiji nego kod odraslih i zapravo je nejasno koliko točno djeca mogu izvještavati o onome što doista misle i rade ili možda njihove procjene samo odražavaju ono što bi voljeli raditi i misliti u određenoj situaciji. Drugo je ograničenje samoprocjene povezano uz voljnost pojedinca da izvještava o uporabi neuspješnih strategija suočavanja, odnosno odgovara potvrdno na čestice koje imaju nisku socijalnu poželjnost (Compas i sur., 2001). Usprkos navedenim nedostacima, mišljenja smo da je važno nastaviti s istraživanjima u ovom području kako bismo stekli bolji uvid u međuodnos faktora koji pridonose rastu, razvoju i psihološkoj dobrobiti pojedinaca u kontekstu prilagodbe zahtjevima okoline.

Zaključno, rezultati ovog istraživanja potvrdili su postojanje nekih spolnih razlika u uporabi strategija suočavanja (H1). Naša je prva pretpostavka djelomično potvrđena s obzirom na to da su dječaci u našem uzorku češće od djevojčica koristili emocionalnu reaktivnost (ali ne i distrakciju), dok su djevojčice češće od dječaka tražile socijalnu podršku od roditelja i prijatelja te koristile kognitivno restrukturiranje. Suprotno pretpostavci prema kojoj će više kognitivne sposobnosti biti povezane s uporabom funkcionalnih strategija usmjerenih na problem kao što su rješavanje problema (H2), naši su rezultati pokazali da su više kognitivne sposobnosti povezane s manjom upotrebom strategija traženja socijalne podrške od roditelja i prijatelja.

Pretpostavka da će niže samopoštovanje biti povezano s češćom uporabom strategija usmjerenih na emocije (H3) djelomično je potvrđena s obzirom da se uz niže samopoštovanje javljala češća uporaba strategija izbjegavanja i emocionalne reaktivnosti, ali ne i kognitivnog restrukturiranja i distrakcije. Spol, inteligencija i samopoštovanje djelomično su objašnjavali individualne razlike u uporabi četiri od sedam skupina strategija suočavanja. Takvi rezultati podržavaju preporuku (Lazarus i Folkman, 1984) da se proučavanje suočavanja ne bi trebalo izdvojiti iz složenog područja emocionalnog i kognitivnog funkcioniranja te socijalnih odnosa. Suočavanje kod djece ima dugoročne posljedice na važne dimenzije njihova doživljavanja i funkcioniranja kao što su zadovoljstvo školom i školski uspjeh (Lovenjak i Preklaj, 2016; MacCann i sur., 2012), stoga svi ovi rezultati zajedno upućuju na važnost i opravdanost ulaganja dodatnih napora kako u istraživanju tako i planiranju intervencija u ovom području.

Literatura

- Agrawal, A., Garg, R. i Urajnik, D. (2010). Appraisal of school-based stressors by fourthgrade children: A mixed method approach. *Creative Education*, 1(3), 196-201.
- Al-Bahrani, M., Aldhafri, S., Alkharusi, H., Kazem, A. i Alzubiadi, A. (2013). Age and Gender Differences in Coping Style across Various Problems: Omani Adolescents' Perspective. *Journal of Adolescence*, 36, 303-309. <https://doi.org/10.1016/j.adolescence.2012.11.007>
- Altshuler, J. L. i Ruble, D. N. (1989). Developmental changes in children's awareness of strategies for coping with uncontrollable stress, *Child Development*, 60, 1337-1349.
- Amirkhan, J. H. (1990). A factor analytically derived measure of coping: The coping strategy indicator. *Journal of Personality and Social Psychology*, 59, 1066-1074.
- Bain, S. A., McGroarty, A. i Runcie, M. (2015). Coping strategies, self-esteem and levels of interrogative suggestibility. *Personality and Individual Differences*, 75, 85-89.
- Band, E. B. i Weisz, J. R. (1988). How to feel better when it feels bad: Children's perspectives on coping with everyday stress. *Developmental Psychology*, 24(2), 247-253.
- Bezinović, P. i Lacković-Grgin, K. (1990). Percepcija vlastite kompetentnosti, tjelesnog izgleda i samopoštovanja kod 10-godišnje djece. *Primijenjena psihologija*, 11, 71-74.
- Block, J. i Kremen, A. M. (1996). IQ and ego-resiliency: Conceptual and empirical connections and separateness. *Journal of Personality and Social Psychology*, 70(2), 349-361.
- Bordwine, V. C. i Huebner, E. S. (2010). The role of coping in mediating the relationship between positive affect and school satisfaction in adolescents. *Child Indicators Research*, 3(3), 349-366.
- Brodzinsky, D. M., Elias, M.J., Steiger, C., Simon, J., Gill, M. i Hitt, J.C. (1992). Coping scale for children and youth: Scale development and validation. *Journal of Applied Developmental Psychology*, 13, 195-214.
- Burns, R. B. (1979). *The self concept*. Longman Group Limited London.
- Chapman, P. L. i Mullis, R. L. (1999). Adolescent coping strategies and self-esteem. *Child Study Journal*, 29(1), p. 69.

- Cicognani, E. (2011). Coping Strategies with Minor Stressors in Adolescence: Relationships with Social Support, Self-Efficacy, and Psychological Well-Being. *Journal of Applied Social Psychology*, 41, 559-578. <https://doi.org/10.1111/j.1559-1816.2011.00726.x>
- Clarke, A. T. (2006). Coping with interpersonal stress and psychosocial health among children and adolescents: A meta-analysis. *Journal of Youth and Adolescence*, 35(1), 11–24.
- Compas, B. C., Connor-Smith, J. K., Saltzman, H., Harding Thomsen, A. i Wadsworth, M. E. (2001). Coping With Stress During Childhood and Adolescence: Problems, Progress, and Potential in Theory and Research. *Psychological Bulletin*, 127(1), 87-127.
- Condly, S. J. (2006). Resilience in Children: A Review of Literature With Implications for Education. *Urban Education*, 41(3), 211-236.
- de Boo, G. M. i Wicherts, J. M. (2009). Assessing cognitive and behavioral coping strategies in children. *Cognitive Therapy Research*, 33, 1-20. doi:10.1007/s10608-007-9135-0
- Doll, B. i Lyon, M. A. (1998). Risk and Resilience Implications for the Delivery of Educational and Mental Health Services in Schools. *School Psychology Review*, 27, 348-363.
- Egeland, B., Carlson, E. i Sroufe, L. A. (1993). Resilience as process. *Development and Psychopathology*, 5(4), 517-528.
- Endler, N. S. i Parker, J. D. A. (1990). Multidimensional assessment of coping: A critical evaluation. *Journal of Personality and Social Psychology*, 58, 844-854.
- Escobar, M., Alarcon, R., Lanca, M. J., Fernandez-Baena, F. J., Rosel, J. F. i Trianes, V. M. (2013). Daily stressors in school-age children: A multilevel approach. *School Psychology Quarterly*, 28(3), 227-238.
- Frydenberg, E. (1997). *Adolescent Coping Theoretical and Research Perspectives* (Ur). London and New York Routledge.
- Frydenberg, E. i Lewis, R. (1991). Adolescent Coping Styles and Strategies: Is There Functional and Dysfunctional Coping? *Australian Journal of Guidance and Counselling*, 1, 1-8. <https://doi.org/10.1017/S1037291100002351>
- Garnezy N. (1991). Resilience in children's adaptation to negative life events and stressed environments. *Pediatrics*, 20, 459–466.
- Hadžiselimović, Dž. i Vukmirović, Ž. (1994). *KI-4 test inteligencije, Priručnik*. Pedagoški fakultet, Odjel za psihologiju, Rijeka.
- Hadžiselimović, Dž., Vukmirović, Ž. i Ambrosi-Randić, N. (2004). *Test intelektualnih sposobnosti KI-4, Priručnik*. Filozofski fakultet, Odsjek za psihologiju, Rijeka.
- Hampel, P. i Petermann, F. (2005). Age and Gender Effects on Coping in Children and Adolescents. *Journal of Youth and Adolescence*, 34, 73-83. <https://doi.org/10.1007/s10964-005-3207-9>
- Herrenkohl, E. C., Herrenkohl, R. C. i Egolf, M. A. (1994). Resilient early school-age children from maltreating homes. *American Journal of Orthopsychiatry*, 64, 301-309.
- Hisli Sahin, N., Güler, M. i Basim, H. N. (2009). The relationship between cognitive intelligence, emotional intelligence, coping and stress symptoms in the context of type A personality pattern. *Turkish journal of psychiatry*, 20(3), 243-254. https://doi.org/10.1007/978-3-642-75222-3_3
- Hubbs-Tait, L. i Blodgett, C. J. (1989). The Mediating Effects of Self-Esteem and Coronary-Prone Behavior on Problem Solving and Affect under Low and High Stress. *Behavioral Medicine* 15(3), 101-110.
- Kohlmann, C. W., Weidner, G. i Messina, C. R. (1996). Avoidant coping style and verbal-cardiovascular response dissociation. *Psychology and Health*, 11, 371-384.

- Lacković-Grgin, K. (2000). *Stres u djece i adolescenata*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
- Lazarus, R. S. i Folkman, S. (1984). *Stress, appraisal, and coping*. New York: Springer Publishing Company.
- Lazzeri, G., Giacchi, M. V., Dalmasso, P., Vieno, A., Nardone, P., Lamberti, A., Spinelli, A. i Cavallo, F. (2013). The Methodology of the Italian HBSC 2010 Study (Health Behaviour in School-Aged Children). *Annali di Igiene*, 25, 225-233.
- Lončarić, D. (2006). Suočavanje učenika s akademskim i interpersonalnim stresnim situacijama: provjera međusituacijske stabilnosti strategija suočavanja. *Psihologijske teme*, 15(1), 25-58.
- Lovenjak, I. i Peklaj, C. (2016). Stres i percepcija zadovoljstva školom na uzorku osnovnoškolskih učenika iz Slovenije. *Psihologijske teme*, 25(3), 357-379.
- Luthar, S. S. (1991). Vulnerability and resilience: a study of high-risk adolescents. *Child Development*, 62(3), 600-16.
- MacCann, C., Lipnevich, A. A., Burrus, J. i Roberts, R. (2012). The best years of our lives? Coping with stress predicts school grades, life satisfaction, and feelings about high school. *Learning and Individual Differences*, 22(2), 235-241.
- Mantzicopoulos, P. (1990). Coping with school failure: Characteristics of students employing successful and unsuccessful coping strategies. *Psychology in the Schools*, 27, 138 - 143.
- Mavar, M. (2009). Strategije suočavanja sa stresom kod adolescenata. *Acta Iadertina*, 6(1), 0-0. <https://hrcak.srce.hr/190073>
- McNally, R. J. i Shin, L. M. (1995). Association of Intelligence with Severity of Posttraumatic Stress Disorder Symptoms in Vietnam Combat Veterans. *The American Journal of Psychiatry*, 152(6), 936-938.
- Minehan, J. A., Newcomb, M. D. i Galaif, E. R. (2000). Predictors of adolescent drug use: cognitive abilities, coping strategies and purpose i life. *Journal of Child and Adolescent Substance Abuse*, 10(2), 33-53.
- Moos, R. H. (1990). *Coping responses inventory manual*. Palo Alto: Stanford University and Department of Veterans Affairs Medical Center.
- Mullis, R. L. i Chapman, P. (2000). Age, gender, and self-esteem differences in adolescent coping styles. *Journal of Social Psychology*, 140(4), 539-541.
- Noor, N. M. i Alwi, A. (2013). Stressors and Well-Being in Low Socio-Economic Status Malaysian Adolescents: The Role of Resilience Resources. *Asian Journal of Social Psychology*, 16, 292-306. <https://doi.org/10.1111/ajsp.12035>
- Olbrich, E. (1990). Coping and Development. U: H. Bosma i S. Jackson (Ur.), *Coping and*
- Peterson, L. (1989). Coping by children undergoing stressful medical procedures: some conceptual, methodological and therapeutic issues. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 57(3), 380-387.
- Piko, B. (2001). Gender differences and similarities in adolescents' ways of coping. *The Psychological Record*, 51, 223-235.
- Plante, T. G. i Sykora, C. (1994). Are stress and coping associated with WISC-III performance among children? *Journal of Clinical Psychology*, 50(5), 759-762.
- Ptacek, J. T., Smith, R. E., Espe, K. i Rafferty, B. (1994). Limited correspondence between daily coping reports and retrospective coping recall. *Psychological Assessment*, 6, 41-49.
- Radke-Yarrow, M. i Brown, E. (1993). Resilience and vulnerability in children of multiple-risk families. *Development and Psychopathology*, 5(4), 581-592.

- Rutter, M. (2000). Resilience reconsidered: Conceptual considerations, empirical findings, and policy implications. U: J. P. Shonkoff i S. J. Meisels (Ur.). *Handbook of early childhood intervention* (pp. 651-682). New York, NY, US: Cambridge University Press.
- Sarač, H. A., Dilberović, F. i Kučukalić, A. (2007). Wechsler Adult Intelligence Scale and Posttraumatic Stress Disorder. *Healthmed*, 1(3), 82-88.
- Seifer, R., Sameroff, A. J., Baldwin, C. P. i Baldwin, A. L. (1992). Child and family factors that ameliorate risk between 4 and 13 years of age. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 31, 893-903.
- Seiffge-Krenke, I. (2011). Coping with Relationship Stressors: A Decade Review. *Journal of Research on Adolescence*, 21, 196-210. <https://doi.org/10.1111/j.1532-7795.2010.00723.x>
- Seiffge-Krenke, I., Molinar, R., Ciariano, S. i sur. (2010). Competence in Coping with Future-Related Stress in Adolescents from France, Italy, Great Britain, and Germany. *Journal of Happiness Studies*, 11, 703-720. <https://doi.org/10.1007/s10902-009-9157-2>
- Self-Concept in Adolescence* (pp. 35-47). Berlin: Springer-Verlag.
- Skinner, E. A. i Zimmer-Gembeck, M. J. (2007). The development of coping. *Annual Review of Psychology*, 58, 119-144.
- Spirito, A., Francis, G., Overholser, J. i Frank, N. (1996). Coping, depression and adolescent suicide attempts. *Journal of Clinical Child Psychology*, 25(2), 147-155.
- Stake, J. E., Huff, L. i Zand, D. (1995). Trait self-esteem, positive and negative events, and event-specific shifts in self-evaluation and affect. *Journal of Research in Personality*, 29(2), 223-241.
- Stark, L. J., Spirito, A., Williams, C. A. i Guevremont, D. C. (1989). Common problems and coping strategies. I: findings with normal adolescents. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 17(2), 203-212.
- Stone, A. A., Kennedy-Moore, E. i Neale, J. M. (1995). Association between daily coping and end-of-day mood. *Health Psychology*, 14, 341-349.
- strategies for coping with uncontrollable stress, *Child Development*, 60, 1337-1349.
- Suldo, S. M., Shaunessy, E. i Hardesty, R. (2008). Relationships among stress, coping, and mental health in high-achieving high school students. *Psychology in the Schools*, 45(4), 273-290.
- Tamres, L. A., Janicki, D. i Helgeson, W. S. (2002). Sex Differences in Coping Behavior: A Meta-Analytic Review and an Examination of Relative Coping. *Personality and Social Psychology Review*, 6, 2-30.
- Taylor, S. E. i Stanton, A. L. (2007). Coping resources, coping processes, and mental health. *Annual Review of Clinical Psychology*, 3, 377-401.
- Tiet, Q. Q., Bird, H. R., Davies, M., Hoven, C., Cohen, P., Jensen, P. S. i Goodman, S. (1998). Adverse life events and resilience. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*. 37(11), 1191-1200.
- Timko, C., Moos, R. H. i Michelson, D. J. (1993). The contexts of adolescents' chronic life stressors. *American Journal of Community Psychology*, 21, 397-420.
- Tremolada, M., Bonichini, S. i Taverna, L. (2016). Coping Strategies and Perceived Support in Adolescents and Young Adults: Predictive Model of Self-Reported Cognitive and Mood Problems, *Psychology*, 7, 1858-1871.
- Vulić Prtorić, A. (2002). *Priručnik za skalu suočavanja sa stresom za djecu i adolescente SUO*. Naklada Slap.

Werner, E. E. (2000). Protective factors and individual resilience. U. J. P. Shonkoff i S. J. Meisels (Ur.), *Handbook of early childhood intervention* (pp. 115-132). New York, NY, US: Cambridge University Press.

Wertlieb, D., Weigel, C. i Feldstein, M. (1987). Measuring children's coping. *American Journal of Orthopsychiatry*. 57, 548-560.

The relationship between intellectual abilities, self-esteem and coping in childhood

Abstract

The main aim of this study was to explore the role of intellectual abilities and self-esteem in the use of specific coping strategies in children. The total sample of 315 fifth grade primary school students were administered the Scale of Coping with Stress for Child and Adolescents (SUO), the CI-4 test of intellectual abilities, and the Coopersmith Self-Esteem Scale. Correlational analyzes have shown that higher intellectual abilities were significantly correlated with less frequent uses of strategies of seeking help from friends and parents, while lower self-esteem was significantly correlated with a greater use of avoidance and emotional reactivity. In addition, intellectual abilities, self-esteem and gender turned out to be significant predictors for the use of some coping strategies. The results suggest that the inclusion of different dimensions of functioning is highly recommendable when researching and planning interventions in order to reduce stress in school age.

Key words: intellectual abilities, coping, self-esteem

